

Enil Szewczyk

ĆWICZENIA Z PEDAGOGIKI W OPINII STUDENTÓW

W s t ę p

Studia w Wyższej Szkole Pedagogicznej są nie tylko studiami specjalistycznymi na poziomie akademickim w zakresie matematyki, geografii, biologii, filologii polskiej czy filologii rosyjskiej, ale równocześnie studiami pedagogicznymi przygotowującymi przyszłych kandydatów do zawodu nauczycielskiego. Nauki pedagogiczne takie jak historia wychowania, psychologia /ogólna, rozwojowa, wychowawcza/, a zwłaszcza pedagogika, stanowią podstawowe ogniwo świadomej, planowej i twórczej pracy nauczycieli organizujących i kierujących procesem wychowawczo-dydaktycznym w szkole. Pedagogika spełnia tu jedno z najważniejszych zadań. Wskazuje prawidłowości umożliwiające ludziom aktywne wpływanie i kierowanie przebiegiem zjawisk i procesów pedagogicznych oraz formułowanie norm /dyrektyw/ praktycznej działalności¹.

W nauce pedagogiki studenci II lub III roku studiów specjalistycznych zapoznają się z najważniejszymi zagadnieniami z zakresu pedagogiki ogólnej, dydaktyki ogólnej, teorii wychowania i organizacji szkolnictwa. Podstawową zasadą uwzględnianą podczas realizacji zagadnień z wyżej wymienionych działów jest zasada łączenia teorii z praktyką, wyprowadzona z leninowskiej teorii poznania. "Studenci mają dostrzec w kształceniu pedagogicznym, że teoria wyrasta z praktyki i prowadzi do niej, że praktyka wzbogaca teorię o nowe elementy, ale jest od niej zależna"².

Szczegółowe zadania do spełnienia mają tutaj ćwiczenia z pedagogiki

Problematyka badawcza, cel i zakres badań

Ćwiczenia jako zajęcia kontrolowane i prowadzone w grupach studenckich stwarzają możliwość bliskiego kontaktu pracownika naukowego /asystenta/ z młodzieżą, czuwania nad indywidualnym tokiem studiów poszczególnych studentów. Poprzez ćwiczenia może i powinien być realizowany potrójny cel nauczania, obejmujący uczenie, kształcenie i wychowanie. Wyniki

1/ E. Smarzynski: Nauki pedagogiczne w studiach Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. W pracy zbiorowej pod red. Włodzimierza Gałęckiego pt. "Kształcenie nauczycieli w wyższej szkole pedagogicznej", Kraków 1962, WSP w Krakowie, s.129.

2/ M. Popiołek, J. Walczyńska: Materiały do ćwiczeń z przedmiotów pedagogicznych, Warszawa 1966, PZWS, s.19.

w dużej mierze uzależnione są od pracownika prowadzącego ćwiczenia, program i samych studentów. Nie bez racji odpowiedzialnością za wyniki nauczania, w pierwszym rzędzie, obarcza się osobę prowadzącą ćwiczenia³. Od zasobu wiedzy rzeczowej pracownika naukowego, umiejętności jej przekazywania, organizacji samodzielnej pracy studentów, mobilizowania ich do systematycznej nauki zależy w znacznym stopniu - choć nie wyłącznie - efektywność procesu kształcenia pedagogicznego.

Głównym celem niniejszej pracy jest przedstawienie opinii studentów WSP w Krakowie na temat prowadzonych ćwiczeń z pedagogiki, ustalenie, czy i w jakim stopniu sądy te można wykorzystać w planowaniu pracy dydaktyczno-wychowawczej, uwypuklenie niektórych czynników, które, zdaniem studentów, wpływają na efektywność procesu kształcenia pedagogicznego.

Punktem wyjścia przeprowadzonych badań było uzyskanie materiału zawierającego odpowiedzi na następujące pytania szczegółowe:

1. Warunki do nauki studentów.
2. Jakie czynniki motywacyjne zadecydowały o wyborze zawodu nauczycielskiego /wyższej szkoły pedagogicznej/ przez badanych studentów?
3. W jaki sposób studenci zaopatrują się w materiały potrzebne do ćwiczeń z pedagogiki?
4. Na jakie trudności napotykają studenci w przygotowaniu się do ćwiczeń z pedagogiki?
5. Jak oceniają studenci własne cechy charakteru, które w znacznej mierze wpływają na powodzenie w studiowaniu zagadnień pedagogicznych?
6. Jakie ulepszenia i zmiany należałoby wprowadzić - zdaniem studentów - do ćwiczeń z pedagogiki?
7. Co uważają studenci za szczególnie korzystne w prowadzonych ćwiczeniach z pedagogiki?

W związku z powyższymi uwagami nasuwa się konieczność uściślenia niektórych terminów, a zwłaszcza tytułu pracy. Tytuł artykułu "Ćwiczenia z pedagogiki w opinii studentów WSP w Krakowie" swoim zakresem obejmuje wyłącznie studentów studiów stacjonarnych różnych kierunków /rok II lub III/, którzy w czasie przeprowadzanych badań mieli poza sobą jeden, względnie dwa semestry odbytych zajęć z pedagogiki /2 godziny wykładu i 2 godziny ćwiczeń tygodniowo/. Termin "Ćwiczenia" oznacza organizacyjną formę części procesu dydaktycznego, stosowaną obecnie w nauczaniu w wyższych uczelniach. Obejmuje zajęcia z pedagogiki inspirowane i kierowane przez pracownika naukowego i prowadzone w grupach 20-30 osobowych. Następne pojęcie, które pozostaje do wyjaśnienia to "opinia". Termin ten oznacza "zdanie ogółu studentów", którzy wyrażają swój sąd o różnych stronach procesu uczenia się i nauczania oraz świadomie uczestniczą w wypracowywaniu doskonalszych form i sposobów prowadzenia ćwiczeń z pedagogiki. Ze względu na dosyć często używany w pracy termin "efektywność" należy wyjaśnić, że oznacza on "skuteczność - sprawność, wywołanie określonego skutku".

Charakterystyka miejsca, źródeł i czasu badań

Szczegółowe badania przeprowadzono w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie. Badaniami objęto 267 osób /65,0%/ spośród 410 studentów. Studentów ci rekrutowali się z sześciu kierunków specjalistycznych /filologia polska - 68 osób, filologia rosyjska - 49 osób, geografia - 49 osób,

3/ Kietlińska Z.: Metodyka ćwiczeń semestralnych i rola asystenta w procesie dydaktycznym. W pracy zbiorowej pod red. H. Smarzyńskiego pt. "Zagadnienia dydaktyki szkół wyższych", Warszawa 1968, PWN, s.128.

biologia - 33 osoby, matematyka - 55 osób, mechanika - 13 osób/, które wchodzi w skład wszystkich wydziałów WSP w Krakowie. Wszyscy studenci objęci badaniem podzieleni byli na 12 grup ćwiczeniowych, które prowadzone były przez 7 młodszych pracowników naukowych. Badania zostały przeprowadzone w ostatnim tygodniu miesiąca maja 1970 roku.

Metody i organizacja badań

Zasadniczy materiał, na którym oparto rozważania w niniejszym artykule, stanowią informacje zawarte w ankietach anonimowych, które uzupełnione zostały przez rozmowy i wywiady z badanymi studentami. Tekst ankiety obejmował 16 pytań, mających na celu dostarczenie konkretnych faktów dotyczących ćwiczeń z pedagogiki. Postawione studentom pytania obejmowały informacje bardzo konkretne i łatwe do sprecyzowania. Przed przystąpieniem do wypełnienia ankiety udzielono wyjaśnień wstępnych. Zapoznawały one studentów z celem badań, a także apelowały o szczerą i wyczerpującą odpowiedź. Zaznaczono również, że lepiej nie podawać żadnej odpowiedzi, aniżeli wpisywać dane nieprawdziwe. Dokładnie omówiono sposób wypełniania ankiety i udzielania odpowiedzi, szczególnie na te pytania, które mogły budzić wątpliwości. Badania ankietowe przeprowadzono na ćwiczeniach z pedagogiki, poświęcając na nie 1 godzinę lekcyjną /około 45 minut/. Wzór ankiety przedstawiono w końcowej części niniejszego artykułu.

W czasie przeprowadzania wywiadu starano się nadać mu formę swobodnej rozmowy, wytworzyć naturalną i przyjemną atmosferę poprzez odpowiednie stawianie pytań i zainteresowanie się problemami nurtującymi rzeszę studentów.

Okolicznością sprzyjającą zbieraniu i opracowywaniu materiałów były własne doświadczenia i spostrzeżenia autora, który od kilku lat pracuje ze studentami. Wydaje się, że zebrany za pomocą powyższych metod materiał przedstawia pewną wartość naukową, ponieważ były to odpowiedzi szczerze, obiektywne, obszerne, oparte na obustronnym zaufaniu. Dokonana niżej analiza uzyskanych materiałów pozwala na znalezienie odpowiedzi na zagadnienia postawione w pierwszej części artykułu oraz na wysunięcie odpowiednich wniosków ogólnych.

Charakterystyka badanej grupy

1. Miejsce zamieszkania i warunki do nauki

Od studenta wyższej uczelni, a zwłaszcza od przyszłego nauczyciela wymaga się nie tylko nienaganej postawy moralnej i obywatelskiej, ale aktywnego udziału w życiu szkoły, organizacjach studenckich i politycznych, a co najważniejsze, systematycznego i pilnego studiowania. Spełnienie tych zadań, zwłaszcza ostatniego, jest utrudnione, gdy student nie na właściwej atmosferze do pracy, którą zapewniają mu warunki mieszkaniowe.

Z jakości zebranych materiałów wynika, że 144 badanych studentów /57,7%/ mieszka w domach akademickich, 54 /20,2%/ na stancji, 53 /19,9 %/ u rodziców i 6 /2,2%/ u krewnych. Widzimy więc, że tylko niecałe 20,0 % badanych studentów znajduje się pod ciągłą opieką i kontrolą rodziców. Zestawienie powyższe nie odzwierciedla jednak warunków do nauki, które współdecydują z innymi czynnikami o powodzeniu w studiach.

Oto jak przedstawiają się warunki do nauki w świetle opinii badanych respondentów z podziałem na podstawowe środowiska wychowawcze.

Z danych zawartych w tabeli 1 wynika, że pewna część studentów i to głównie mieszkających w "akademikach" nie ma należytych warunków do nauki. Niepokój może budzić fakt, że 61 studentów /22,1%/ mieszka w poko-

Tabela 1

Warunki do nauki według opinii badanych studentów

Dom akademicki /ilość osób w po- koju/	Warunki do nauki			Ogółem		
	dobrze	przeciętne	złe	Ilość	%	
do 3 osób	34	24	1	59	22,1	
4-6 "	3	22	9	34	12,7	
7-9 "	2	12	3	17	6,4	
10 i więcej	-	16	28	44	16,5	
R a z e m:	39	74	41	154	57,7	
Stancja	25	26	3	54	20,2	
Rodzice	36	16	1	53	19,9	
Krewni	1	5	-	6	2,2	
O g ó ł e m:	ilość	101	121	45	267	x
	%	37,8	45,3	16,9	x	100,0

jach 7 /i więcej/ osobowych, w tym 16,5% w pokojach 10 /i więcej/ osobowych. Jeżeli przyjmiemy, że takie zagęszczenie nie stwarza dobrych warunków do nauki, a do tego uwzględnimy jeszcze wypowiedzi, wskazujące na złe warunki do nauki, to otrzymamy pokazną liczbę studentów /28,1%/ mających niezadowolające warunki do studiowania. Porównanie przedstawionych wyżej wyników wskazuje, że najlepsze warunki do pracy zapewnia studentom dom rodzinny.

2. Czas nauki własnej studentów

Drugim ważnym czynnikiem rzutującym na efektywność studiów jest ilość czasu przeznaczona na pracę własną studenta oraz czas rozpoczynania i kończenia nauki własnej w ciągu dnia. Z przeprowadzonych badań wynika, że zdecydowana większość studentów /77,4%/ na naukę własną poświęca przeciętnie od 3 do 5 godzin dziennie; przy czym zaczyna i kończy się uczyć w różnych porach dnia. I tak między godzinami 15 a 16 zaczyna uczyć się 41 studentów /15,7%/, między 17 - 18 godz. 64 studentów /24,5%/, między 19-20 aż 134 studentów tj. 51,4% i od godziny 21 i później 22 studentów /8,4%/⁴.

W rozkładzie powyższym wyodrębnia się znaczna grupa studentów /powyżej 51,0%/ rozpoczynająca naukę własną między godzinami 19 a 20 z tym, że przeważają w niej studenci /28,0%/, którzy do nauki zasiadają od godziny 20. Jeżeli do tej drugiej grupy dodamy studentów rozpoczynających naukę po 20 /8,4%/, to ponad 36,0% studentów rozpoczyna zbyt późno przygotowanie się do zajęć i egzaminów. Wynikiem tego jest późne kończenie rozpoczętej nauki. Jak wykazują badania 88 studentów /33,7% ogółu badanych/ kończy naukę własną około godziny 23, a aż 87 /33,3%/ około godziny 24 i później. Niewątpliwie jest w tym sporo winy studentów, którzy nie zawsze potrafią sobie zorganizować czas pracy, ale też wiele czynników od studentów zupełnie niezależnych wpływa na ten stan rzeczy. Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że największą bolączką studentów /na wszystkich kierunkach/ jest niewłaściwie układany rozkład zajęć, w którym zbyt czę-

⁴ Od sześciu studentów brak danych.

sto wprowadza się zajęcia popołudniowe, wypełniając wolny czas do południa "okienkami". Taka organizacja zajęć nie sprzyja nauce, a powoduje obciążenie studentów pracą w godzinach nocnych.

3. Motywy wyboru wyższej szkoły pedagogicznej /zawodu nauczycielskiego/

Termin "motywacja" oznaczający takie zjawiska jak: intencja, zamiar, chęć; pragnienie, życzenie, zainteresowanie czymś, obawa przed czymś, ma jedną cechę zasadniczą, oznaczającą wystąpienie u człowieka "tendencji kierunkowej" czyli gotowości do zmierzania ku określonym celom. Gotowość ta może być mniej lub bardziej świadoma, mniej lub bardziej sprecyzowana⁵. Motyw jest więc jednym z czynników, od których zależy efekt działania - a także efektywność procesu kształcenia pedagogicznego. Czynniki wpływające na wybór wyższej szkoły pedagogicznej mogą decydować o nastawieniu studenta do zawodu nauczycielskiego, mogą wpływać na systematyczność w przygotowywaniu się do zajęć z pedagogiki, aktywność na ćwiczeniach, chęć uczenia się treści pedagogicznych i przezwycięzania trudności z tym związanych.

Dokonana analiza zebranych materiałów wykazała, że większość studentów podawała jeden motyw, który w zasadniczym stopniu wpływał na wybór przez nich zawodu nauczycielskiego. Objęci badaniem studenci wymienili ogółem 11 czynników motywacyjnych, które zestawiono w tabeli 2.

Tabela 2

Motywacja wyboru wyższej szkoły pedagogicznej przez badanych studentów

Lp.	Czynniki motywacyjne	Ilość studentów	%
1	Zamiłowanie do pracy nauczycielskiej, do pracy z dziećmi /często marzenia od dziecka/	118	45,2
2	Chęć nauczania i wychowania młodego pokolenia - pokazać, że można dobrze nauczać	24	9,2
3	Osobiste zdolności pedagogiczne - "predyspozycje - powołanie"	5	1,9
4	Możliwość pogłębienia wiedzy z ulubionego przedmiotu - uczelnia obcojętna	36	13,8
5	Chęć zdobycia wykształcenia wyższego, jakiegoś zawodu, uznanie w środowisku	14	5,4
6	Namowa i sugestie innych osób: rodziców, kolegów, znajomych	10	3,8
7	Łatwiej dostać się na studia w wyższej szkole pedagogicznej	10	3,8
8	Przywileje socjalne; atrakcyjny zawód dla kobiet	5	1,9
9	Chęć łatwiejszego odbycia służby wojskowej i zdobycia zawodu	1	0,4
10	Przypadek	19	7,3
11	Nieprzyjęcie do innej uczelni	19	7,3
O g ó ł e m:		261	100,0
brak danych:		6	x

5/ Reykowski J.: Co to jest motywacja? "Nowa Szkoła" 1969, nr 5, s.38.

Z danych zawartych w tabeli 2 wynika, że większość studentów/56,3%/ przy wyborze wyższej szkoły pedagogicznej kierowała się mniej lub bardziej wykrystalizowanym zamiłowaniem do pracy nauczycielskiej, do pracy z dziećmi /poz.1-3/. Z wypowiedzi studentów wynika, że zamiłowanie do pracy z dziećmi występuje przede wszystkim u tych osób, które miały możliwość nawiązania większego kontaktu z dziećmi. Drugą grupę stanowią studenci /43,7%, którzy wybrali uczelnię pedagogiczną, kierując się innymi motywami /poz.4-11/. Nie jest to wcale równoznaczne z ich złym aktualnym samopoczuciem w uczelni. Wielu z nich twierdzi, że obecnie przyzwyczaili się do ukierunkowanej pracy uczelni, nie zamieniliby jej na żadną inną i chcą zostać nauczycielami. Jedynie 3 osoby /1,3%/ wyraźnie stwierdzają: "Zrobiłam największe głupstwo w życiu, przyszłość przeraża mnie, absolutnie nie chcę uczyć". Trzeba jednak ogólnie stwierdzić, że stosunek do zawodu nauczycielskiego przeważającej większości badanych studentów jest pozytywny.

Problematyka badawcza w świetle zebranego materiału

Ćwiczenia z pedagogiki, jako jedna z trzech podstawowych form /obok wykładu i pracy własnej studenta/ pracy dydaktycznej uczelni kształcących nauczycieli, sprzyjają powstawaniu pożądaných postaw studentów, kształtowania się umiejętności i nawyków niezbędnych w przyszłym zawodzie. Samo uczestniczenie studentów w ćwiczeniach nie świadczy jeszcze o efektywności tej formy zajęć. Zasadniczą rolę odgrywa tutaj przygotowanie się do ćwiczeń. Praca własna studenta posiada w całokształcie pracy dydaktyczno-wychowawczej uczelni olbrzymie znaczenie. Pomyślność jej przebiegu uzależniona jest od szeregu warunków, takich jak: możliwość korzystania z bibliotek i czytelni, ilość czasu wolnego, zdobycie niezbędnych książek i czasopism, atmosfera pracy i inne.

Przypatrzmy się, jak zagadnienia te przedstawiają się w świetle zebranego materiału.

Na 267 badanych studentów 222 osoby /83,1%/ przygotowując się do ćwiczeń z pedagogiki korzysta z czytelni, a 147 osób /55,1%/ z bibliotek⁶. Oprócz tego 47 osób /17,6%/ korzysta z książek wypożyczanych przez kolegów lub z ich notatek, 38 osób /14,2%/ stara się kupić najpotrzebniejsze podręczniki, lektury czy czasopisma pedagogiczne, a 24 osoby /9,0%/ posiada zbiory własne lub korzysta z księgozbiorów rodziców i krewnych.

Z danych powyższych wynika, że zdecydowana większość studentów, aby dobrze przygotować się do ćwiczeń z pedagogiki, musi systematycznie uczęszczać do czytelni i wypożyczalni. Najczęściej odwiedzaną czytelnią jest czytelnia Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie /147 osób - 58,6% ogółu/, a następnie czytelnia Miejskiej Biblioteki Publicznej /123 osoby - 49,0% ogółu/, czytelnia Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej /83 osoby - 33,1%/, czytelnia Krakowskiego Domu Kultury „Pod Baranami” /53 osoby - 21,1%/, czytelnia UJ /17 osób - 6,8%/ oraz czytelnia PAN /1 osoba - 0,4%/. Analizując liczbę przy uwzględnieniu tylko jednej czytelni /którą student podał na pierwszym miejscu i do której najczęściej uczęszcza/ przedstawiają się następująco: 45,0%, 24,3%, 15,9%, 11,6%, 3,2%; 16 studentów /6,4%/ przygotowując się do ćwiczeń z pedagogiki nie korzysta z żadnych czytelni. Wydawać się może, że rozkład powyższy jest prawidłowy. Kiedy jednak bliżej przypatrzemy się podanym liczbom stwierdzimy, że znacznie większa część studentów WSP w Krakowie nie korzysta z czytelni uczelnianej, lecz z innych. Pomimo tego, że czytelnia uczelniana posiada najlepsze rozeznanie w programach studiów, obowiązujących podręcznikach i lekturach, zainteresowaniach uczącej się młodzieży, bardzo liczna grupa ba-

6/ Pod pojęciem "biblioteka" należy rozumieć nie tylko wypożyczalnię lecz również czytelnię książek i czasopism.

danych osób /41,4%/ w ogóle z niej nie korzysta lub bardzo rzadko, a 55,0% na pierwszym miejscu stawia inną czytelną. Z wypowiedzi studentów wynika, że przyczyną tego stanu są warunki lokalowe i niewystarczające wyposażenie czytelnii w odpowiedni sprzęt.

Analiza danych dotyczących czasu poświęconego na przygotowanie się do ćwiczeń z pedagogiki w czytelniach wykazała, że większość studentów /50,6%/ uczęszcza do czytelnii 1 raz w tygodniu poświęcając na naukę przeciętnie od 1,5 do 3 godzin /87,3% ogółu studentów z tej grupy/, 29,3% studentów uczęszcza od 1 do 3 razy w miesiącu poświęcając na naukę przeciętnie od 3 do 5 godzin, a 20,1% uczęszcza więcej niż 1 raz w tygodniu poświęcając na naukę przeciętnie od 1,5 - 3 godzin w tygodniu. Wydaje się, że jest to wystarczający czas, aby prawie wszyscy studenci mogli zaznajomić się z obowiązującymi materiałami.

Powyższe zestawienie jeszcze nie wystarcza. Oprócz pracy w czytelnii /polega ona głównie na sporządzaniu notatek/ studenci dosyć dużo czasu poświęcają na naukę w "domu". Ile czasu /w przybliżeniu/ poświęcają ogółem studenci różnych kierunków studiów na przygotowanie się do 2-godzinnych ćwiczeń z pedagogiki przedstawiają dane w tabeli 3.

Tabela 3

Czas poświęcony na przygotowanie się do 2-godzinnych ćwiczeń z pedagogiki przez studentów różnych kierunków studiów

Wyszczególnienie	Filol. pol.	Filol. ros.	Geogr.	Biol.	Mat.	Mech.	Ogółem	
							liczba	%
Nie przygotowuje się	-	1	2	-	-	-	3	1,1
0,5 - 1 godz.	11	15	17	2	2	2	49	18,3
1,5 - 2 godz.	24	23	14	12	17	10	100	37,5
2,5 - 3 godz.	19	9	9	11	18	1	67	25,1
3,5 - 4 godz.	8	1	6	6	13	-	34	12,7
powyżej 4 godz.	5	-	1	2	5	-	13	4,9
brak danych							1	0,4
O g ó ł e m :	67	49	49	33	55	13	267	100,0

Z zestawienia powyższego wynika, że 216 studentów /80,9%/ na przygotowanie się do ćwiczeń z pedagogiki potrzebuje od 0,5 do 3 godzin. Jeżeli przyjmiemy /orientacyjnie/, że do należytego przygotowania się student powinien poświęcić przeciętnie od 1,5 - 3 godzin, to 167 osób badanych /62,6%/ tyle czasu poświęca na naukę.

Analizując poszczególne kierunki można zauważyć, że najmniej czasu na przygotowanie się do ćwiczeń z pedagogiki poświęcają studenci z geografii /38,8% ogółu do 1 godziny tygodniowo/ i filologii rosyjskiej /32,7% ogółu do 1 godziny tygodniowo/, a najwięcej czasu potrzebują studenci matematyki /32,7% ogółu od 3,5 do 5 godzin tygodniowo/.

Jednym z czynników, który może mieć wpływ na efektywność przygotowania się do zajęć jest powstawanie kilkuosobowych zespołów dla przepracowania i przedyskutowania wybranych zagadnień. Doświadczenie wskazuje, że podstawą tworzenia się samorzutnych zespołów są zwykle koleżeństwa, wspólne zainteresowania, podobne cechy charakterologiczne, a nie intelektualne. Z zebranych materiałów wynika, że 232 studentów /86,9%/ do

ćwiczeń z pedagogiki przygotowuje się najczęściej indywidualnie, 30 /11,2%/ w grupach 2-3 osobowych, a 5 /1,9%/ w grupach 3-5 osobowych. Dane powyższe świadczą, że studenci nie doceniają w pracy własnej walorów, jakie daje zorganizowanie się w małe zespoły. A przecież podstawowymi walorami takich zespołów może być dyskusja nad trudniejszymi zagadnieniami, niejednoznacznie rozumianymi przez poszczególnych studentów, uświadomienie sobie braków w przyswojonych wiadomościach, nabieranie pewności w wypowiedzianiu swych opinii, odważniejsza krytyka stanowiska kolegi czy autora książki, jak również wzbogacenie swojego słownika i przygotowywanie się w ten sposób do występowania w szerszym gronie.

Rzetelne przygotowanie kandydata do zawodu nauczycielskiego polega nie tylko na zaznajomieniu się z odpowiednio dużą ilością książek, ucześnieccaniu na wykłady i ćwiczenia, odbyciu praktyki pedagogicznej, ale równocześnie na korzystaniu w jak najszerszym zakresie z czasopism pedagogicznych, w których ukazywane są najnowsze zdobycze i osiągnięcia pedagogiczne, poprzez które można wzbogacać i rozszerzać swoją wiedzę, a w pracy zawodowej realizować nauczanie nowoczesne. Aby przeczytane artykuły przyniosły określone korzyści studentci powinni sporządzać krótkie recenzje-streszczenia w postaci notatek. Konieczność tę dostrzegą 212 badanych studentów /79,1%, którzy na pytanie: Czy uważasz za słuszne prowadzenie notatek dotyczących przeczytanych artykułów z czasopism pedagogicznych? - odpowiedzieli twierdząco. Notatki prowadzi jednak tylko 204 studentów /76,4%/ i to nie z własnej inwencji, lecz głównie w wyniku stawianych wymagań przez prowadzącego ćwiczenia. Prowadzenie notatek /w opinii studentów/ mobilizuje do systematycznego czytania, co wpływa na rozwój zainteresowań, rozszerza wiedzę, wyrabia umiejętności oceniania cudzych poglądów.

Oto niektóre wypowiedzi uczestniczących w badaniach studentów:

1. Uważam to za słuszne, bo w ten sposób można spotkać się z ciekawymi problemami. Jest to jedyna forma zetknięcia się z nimi, gdyż w innym przypadku brak nam na to "rzekomo czasu" i dobrej woli - a szkoda /A-230-70/7
2. Oczywiście, że wymagania czytania artykułów pedagogicznych i prowadzenia notatek są słuszne, ponieważ wiele osób, gdyby tego nie było, nie widziałyby na pewno czasopism pedagogicznych /A-234-70/.
3. W czasopismach tych zamieszczane są cenne prace, zawierające wiele wskazówek dla nas jako przyszłych pedagogów, a kiedyś rodziców. Samemu z braku czasu nie często można by sięgnąć po te czasopisma a ponieważ należy te notatki prowadzić, więc i czas musi się znaleźć /A-227-70/.
4. Sporządzanie notatek zmusza do sięgnięcia po czasopismo pedagogiczne, którego inaczej by się nie znało, a przez to do zapoznania się z problemami szkolnictwa, wychowania i nauczania, co przecież będzie pomocne w przyszłej pracy /A-80-70/.

Najczęściej wymienianymi przez studentów korzyściami płynącymi z prowadzenia notatek są: możliwość szybkiego odtwarzania treści artykułu /29,5%/, przydatność w pracy zawodowej /22,1%/, w przygotowaniu się do egzaminu /18,2%/, lepsze zapamiętanie - utrwalenie przeczytanego materiału /14,4%/, większa pewność siebie w czasie dyskusji na ćwiczeniach /11,6%/.

7/ Przy cytowaniu wypowiedzi badanych studentów zastosowano w pracy następujące symbole, np. A-145-70 = ankieta nr 145, wypełniona przez studenta w 1970 roku.

Oto co mówią uczestnicy:

1. Uważam, że jest to słuszne. Samo przeczytanie artykułu nie zawsze wystarczy do należytego zreferowania go na zajęciach. Jeżeli zrobię notatki, to łatwiej mi jest zapamiętać dany artykuł, odtworzyć go po jakimś czasie. Jestem zwolennikiem notowania wszelkich artykułów i wydań itp. /A-129-70/.
2. Uważam to za słuszne. Mając notatki, pewne zagadnienia zawsze można sobie przypomnieć. W notatkach staram się ująć zagadnienia najbardziej istotne. Mając notatki łatwiej jest przygotować się do egzaminu /A-250-70/.
3. Nie prowadzę notatek, chociaż uważam to za celowe. Właściwe byłoby obowiązkowe prowadzenie takich notatek. Wydaje mi się, że prowadzący ćwiczenia powinien wymagać tego. Zawsze można do nich sięgnąć przy odpowiednim problemie, a są one bezcenne przy egzaminie /A-219-70/.
4. Tak, ponieważ notatki ułatwiają mi pracę w zawodzie nauczycielskim /A-248-70/.

Jedynie 55 studentów /20,9%/ sądzi, że nie należy prowadzić notatek z przeczytanych artykułów, a zwłaszcza pod przymusem. Najważniejsze przyczyny niechętnego stosunku do tego rodzaju pracy można by ująć w następujące grupy: zbyt duże - należy zapamiętać, a nie zapisać /34,5% osób z tej grupy/, niepotrzebna strata czasu /18,2%/, obowiązek notowania zniechęca /12,7%/, brak czasu /7,3%/.

Oto niektóre cytaty z wypowiedzi zawartych w ankietach:

1. Jeśli ktoś czyta systematycznie i z własnej inicjatywy to to ma sens. Przeczytanie i streszczenie kilku artykułów nie da nic albo prawie nic /A-237-70/.
2. Prowadzenie notatek z przeczytanych artykułów wydaje mi się zbyt duże. W pracy pedagogicznej będę miał ciągły kontakt z czasopismami dotyczącymi mego zawodu. Prowadzenie notatek to tylko strata czasu /A-209-70/.
3. Wydaje mi się, że obowiązek prowadzenia notatek nie jest zbyt słuszny, przecież zawsze z oporami robi się to, co inni każą /A-252-70/.
4. Jest to praca niesamodzielna /A-85-70/.

Wydaje się, że ukazane stanowiska, pomimo różnic posiadają wiele cech wspólnych. Problem nie polega na tym, sporządzać czy nie sporządzać notatki, tylko do czego mają służyć i w jaki sposób je wykonywać. Istotą tego problemu uchwyciła jedna z osób badanych pisząc: "Tak, należy prowadzić notatki, to bardzo się przydaje, tylko trzeba umieć robić notatki, niektórzy przepisują całe strony, co oczywiście uważam za bezmyślność" /A-215-70/.

Spośród wszystkich studentów badanych 199 /74,6%/ stwierdziło, że udaje im się zdobyć zawsze /24,0%/ lub bardzo często /50,6%/ wszystkie lub prawie wszystkie materiały potrzebne do przygotowania się na ćwiczenia z pedagogiki. Wiąże się to jednak z dużymi trudnościami. Na 267 studentów badanych jedynie 73 osoby /27,3%/ nie ma większych kłopotów ze zdobyciem niezbędnych materiałów i przygotowaniem się do ćwiczeń. Przyczyną wielu kłopotów znacznej części studentów /32,2%/ jest brak książek i czasopism pedagogicznych w bibliotekach. Szczególnie daje się to odczuć w czytelniach, w których jeden, względnie dwa egzemplarze nie mogą zaspokoić potrzeb 40-60 osobowej grupy. Z tego powodu wiele studentów traci czas na czekanie /aż książkę przeczytają inni/ albo odchodzi z niczym, korzystając później z notatek kolegów lub na ćwiczenia przychodzi bez

przygotowania. Największe kłopoty występują wtenczas, gdy student chce skorzystać z czasopism pedagogicznych, których nie można wypożyczyć do domu. Należyte przygotowanie się do ćwiczeń utrudnia również wczesna pora zamykania wypożyczalni, a zwłaszcza czytelni /godzina 19⁰⁰/. Wielu studentów postuluje przedłużenie czasu otwarcia czytelni do godziny 21⁰⁰, a niektórzy z nich stwierdzają, że w większym stopniu winna być udostępniona studentom biblioteka Instytutu Nauk Pedagogicznych.

W pracy własnej studentów zarysowują się bardzo wyraźnie również i inne trudności związane: z opracowaniem i opanowaniem nieraz zbyt obszernego materiału programowego zadawanego przez osobę prowadzącą ćwiczenia z pedagogiki /15,7% ogółu wypowiedzi/, z brakiem czasu na przygotowanie się do ćwiczeń z powodu niewłaściwie ułożonego rozkładu zajęć /15,7%/ ze zrozumieniem treści pedagogicznych /9,8%/, brakiem odpowiednio dobrego podręcznika /6,4%/, czy z niechętnym stosunkiem do pedagogiki /4,1%/.

Z danych powyższych wynika, że zabezpieczenie warunków gwarantujących pomyślność przebiegu pracy własnej studentów może dokonywać się poprzez:

- wzbogacanie księgozbioru w bibliotekach, a zwłaszcza w bibliotece WSP w Krakowie,
- przedłużenie czasu otwarcia czytelni do godziny 21⁰⁰,
- modernizacje i unowocześnienie czytelni uczelnianej /WSP/,
- udostępnienie studentom księgozbioru Instytutu Nauk Pedagogicznych
- czuwanie nad przekazywaniem do pracy własnej studenta takiej części programu, która odpowiadałaby możliwościom umysłowym słuchaczy,
- zorganizowanie w ten sposób zajęć obowiązkowych i nadobowiązkowych, aby zostawić studentowi dla jego pracy własnej przynajmniej cztery popołudnia,
- przygotowanie tekstów /powielenie/ trudno dostępnych, które można by rozdać studentom na ćwiczeniach w celu przeprowadzenia analizy zawartego materiału,
- stworzenie lepszych warunków do odpoczynku i nauki w ciągu dnia w pokojach sypialnych.

Oprócz podstawowych form pracy dydaktycznej uczelni wyższych - wykład, ćwiczenia, praca własna studenta - istnieją jeszcze formy pomocnicze, do których zaliczyć można konsultacje, wycieczki, zajęcia w kołach naukowych i inne. Konsultacje stanowią nieodzowną pomoc dla studentów w okresie ich studiów. Uczą pokonywać trudności w zdobywaniu wiedzy, dają możliwość bliższego poznania studenta jako przyszłego nauczyciela oraz stwarzają warunki do bezpośredniego oddziaływania wychowawczego. Konsultacja spełnia więc dwie podstawowe funkcje: kształcącą i wychowawczą.

Analizując tę formę pracy dydaktycznej w świetle przeprowadzonych badań należy stwierdzić, że 199 studentów /74,5%/ nie widzi potrzeby prowadzenia konsultacji z pedagogiki. Wynika to z następujących przyczyn:

- wystarczą ćwiczenia z pedagogiki, na których rozwiązujemy nurtujące nas wątpliwości /50,5% ogółu studentów tej grupy/,
- materiał jasny i łatwy do opracowania /26,6%/,
- brak trudności w przyswajaniu zagadnień pedagogicznych /11,6%/,
- duża ilość publikacji stwarza możliwość samodzielnego rozwiązywania pojawiających się trudności /5,0%/,
- inne /6,8%/.

Pozostali studenci /25,5%/ podkreślając znaczenie konsultacji z pedagogiki uwypuklają głównie jej funkcję kształcącą. Jeżeli przyjmiemy, że

podstawowym zadaniem konsultacji jest udzielanie pomocy i rady, a nie kontrola lub usuwanie braków w wiadomościach, to ilość studentów widzących potrzebę wprowadzenia tej formy pracy dydaktycznej, zmniejszy się do 57 osób /21,3% ogółu/.

Największe zapotrzebowanie na zorganizowanie konsultacji występuje na kierunku filologii polskiej /27,9% ogółu studentów z tego kierunku/ i matematyki /26,5%/, a najmniejsze na biologii /3,0%/ i filologii rosyjskiej /14,3%/. Studenci zwracają uwagę na konieczność pomocy w rozwiązywaniu trudności, w wyjaśnianiu pojawiających się wątpliwości, które nie zostały rozwiązane na ćwiczeniach.

Charakterystyczne pod tym względem są wypowiedzi następujące:

1. Niektóre zagadnienia traktowane są bardzo ogólnikowo, dlatego, że nie zdążylibyśmy zrealizować całego programu, a przez to nie wszystko rozumiemy. Wydaje się, że konsultacje indywidualne mogłyby wyjaśnić czasem wiele ciekawych problemów /A-91-70/.
2. Dla mnie nie wszystkie zagadnienia z pedagogiki są jasne i zrozumiałe /A-138-70/.
3. Konsultacje byłyby wskazane przed praktyką pedagogiczną lub w czasie jej trwania, celem pomocy w rozstrzygnięciu trudności, które wyłaniają się w związku z praktyką /A-75-70/.
4. Oj przydałby się taki asystent dyżurujący w określonych godzinach /A-158-70/.

Pomimo, że liczba studentów /21,3% ogółu/ uważających konsultacje z pedagogiki za konieczną jest niewielka, należałoby zastanowić się nad wprowadzeniem tej formy dydaktycznej. Chodziłoby tutaj nie tylko o rozwijanie jej funkcji kształcącej, ale i wychowawczej związanej z bezpośrednim oddziaływaniem wychowawczym w kierunku wyrabiania w studentach nawyków systematyczności i wytrwałości w pracy, umiejętności uczenia się treści pedagogicznych i aktywności na ćwiczeniach.

Jak powyższe /i inne/ cechy osobowości studentów przedstawiają się w ocenie samych studentów ilustrują nam dane przedstawione w tabeli 4.

Tabela 4

Niektóre cechy osobowości badanych studentów w ocenie samych studentów

Lp.	Cechy osobowości	K i e r u n e k											
		Fil.pol./67 os./				Fil.ros./49 os./				Geogr. /49 os./			
		1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
1	2	3				4				5			
1	Systematyczność w przygotow.się do ćwic.z ped.	10	45	9	3	2	28	17	2	4	25	12	8
2	Aktywność na ćwic. z ped.	10	43	11	3	4	25	18	2	5	33	9	2
3	Umiejętność uczenia się treści ped.	19	37	9	2	15	33	1	-	4	37	8	-
4	Pamięć	17	46	3	1	15	33	1	-	11	37	1	-
5	Zdolność urysłowa	15	49	3	-	17	32	-	-	11	36	2	-

Tabela 4 /c. d./

Lp.	K i e r u n e k												Ogółem /266 os./			
	Biologia /33 os./				Matematyka /55 os./				Mechanika /43 os				1	2	3	4
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4				
	6				7				8				9			
1	6	23	4	-	9	39	6	1	-	8	4	1	31	168	52	15
2	7	23	3	-	6	34	13	2	3	8	1	1	35	166	55	10
3	6	21	6	-	12	35	7	1	2	6	5	-	58	169	36	3
4	6	25	2	-	9	40	5	1	3	7	1	2	61	188	13	4
5	7	25	1	-	5	48	2	1	1	10	2	-	56	201	9	-

Uwaga: Przy ocenianiu przez studentów własnych cech osobowości zastosowano skalę ocen:

1 - duża/e/, 2 - średnia/e/, 3 - mała/e/, 4 - bardzo mała/e/.

Z zawartego w tabeli 4 zestawienia zbiorczego /ogółem/ wynika, że 67 studentów /25,1%/ przygotowuje się do ćwiczeń z pedagogiki niesystematycznie, a 65 studentów /24,4%/ jest na zajęciach tych zbyt mało aktywna. Jedynie 3,0% - 7,0% ogółu studentów posiada małe zdolności umysłowe, czy też nie należycie rozwiniętą pamięć. Na podstawie powyższych danych można stwierdzić, że u zdecydowanej większości badanych osób takie cechy osobowości, jak systematyczność, aktywność, zdolności umysłowe i pamięć powinny stanowić podstawę do osiągnięcia zadowalających wyników w nauce.

Bardzo ważne i istotne informacje zawierają wypowiedzi badanych osób na następujące pytanie: "Jakie ulepszenia i zmiany należałoby wprowadzić - zdaniem studentów - do ćwiczeń z pedagogiki?" Po dokonaniu zestawienia ogólnego można ustalić kilka postulatów, które wysuwają studenci.

Z całości zebranych materiałów wynika, że 34 studentów /12,8%/ nie widzi potrzeby zmian w prowadzonych ćwiczeniach z pedagogiki. Pozostałe osoby wysuwają różne uwagi, których realizacja - ich zdaniem - powinna przynieść poprawę efektywności studiów pedagogicznych. Najczęściej wysuwany postulat /31,8% ogółu studentów/ jest zwiększenie ilości i różnorodności hospitacji w szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych, a zwłaszcza w szkołach specjalnych. Jeżeli do grupy tej dołączymy studentów, którzy uważają, że ćwiczenia nie powinny być zbyt teoretyczne, lecz poparte konkretnymi przykładami z życia, to ilość studentów zwiększy się do 36,4% ogółu badanych. Hospitowane lekcje - uzupełniają niektórzy studenci - powinny być na bieżąco omawiane z prowadzącymi ćwiczenia /i nauczycielką/, a nie należy ich analizy pozostawiać do następnego tygodnia lub omawiania sprawozdać do napisania sprawozdania przez studenta.

Pewna część studentów /16,0%/ dostrzega, że w prowadzonych ćwiczeniach z pedagogiki występuje zbyt dużo momentów związanych z kontrolą wiedzy przyswojonej przez studenta, a za mało czasu przeznaczają się na dyskusję. Uważają oni, że w niektórych przypadkach przeważa metoda "paznokciowa" i wzorowanie się na starych sposobach nauczania występujących w tradycyjnej szkole podstawowej czy średniej. Inni natomiast dodają /8,7%/ że, jeśli nawet dyskusja występuje, to charakteryzuje się sztucznością, skrupowaniem, nerwową atmosferą, brakiem swobody w wypowiedzaniu swoich myśli, a co najważniejsze, nie wyzwala aktywności studentów, nie uaktywnia całej grupy, a jedynie niektórych jej członków tzw. "k-zykaczy". Wiąże się to częściowo z atrakcyjnością prowadzonych ćwiczeń. Niektórzy studenci /6,8%/ uważają, że nauka pedagogiki "traci wyszka". Postulują

więc w większym stopniu wykorzystywanie środków audiowizualnych, organizowanie spotkań z wybitnymi pedagogami, zapoznawanie z nowoczesnymi sposobami nauczania, ukazywanie osiągnięć pedagogicznych w Polsce i innych krajach oraz omawianie nowości pedagogicznych.

W celu odciążenia studenta od nadmiernej pracy, część osób badanych /13,6%/ postuluje zmniejszenie ilości obowiązkowego materiału, udostępnienie studentom biblioteki Instytutu Nauk Pedagogicznych, pozostawienie studentom większej swobody w doborze materiału /lektur/ do ćwiczeń oraz opracowanie skryptów ćwiczeń. Uaktywnienie studentów nie powinno odbywać się poprzez ciągle przygotowywanie referatów. Ich ilość należy ograniczyć do minimum. Są nudne, przynoszą mało korzyści i nie aktywizują całej grupy.

Niektórzy studenci dostrzegają brak konsekwencji i duży liberalizm osób prowadzących ćwiczenia. Cechy te są wykorzystywane przez studentów, którzy do ćwiczeń nie przygotowują się wcale. Chociaż nieliczni badani studenci /1,5%/ zwracają uwagę na niewłaściwy stosunek osoby prowadzącej ćwiczenia do studenta, to jednak zjawiska takie należy uwpuklić. Nawet takie docinki jak: "Czy do pani to doszło?" /czytaj: czy pani to zrozumiała/ mogą obrażać godność studenta i nastawiać go negatywnie do samego przedmiotu.

Ankietowani studenci mają również poważne zastrzeżenia co do samego planu studiów pedagogicznych. Uważają, że należy zwiększyć ilość godzin ćwiczeń z pedagogiki, zmniejszyć liczebność grup, a na niektórych kierunkach przesunąć przedmiot "pedagogika" z III roku na II lub IV rok studiów.

Pozostałe proponowane przez studentów zmiany w ćwiczeniach z pedagogiki dają się ująć w niewielkie grupy zagadnieniowe /1,0 - 3,0% ogółu wypowiedzi/.

Najważniejsze z nich dotyczą:

- uwzględniać dyskusje na tematy pedagogiczne interesujące studentów,
- w większym stopniu wykorzystać w ćwiczeniach czasopisma pedagogiczne,
- nie omawiać na ćwiczeniach różnych poglądów dotyczących jakiegoś problemu a zaznajamiać z najlepszym,
- część czasu na ćwiczeniach poświęcić analizie zagadnień podawanych na wykładzie,
- zwiększyć korelacje tematyki ćwiczeń z tematyką wykładów,
- lektury pedagogiczne zaliczać w indywidualnej rozmowie, a nie na ćwiczeniach,
- w planowaniu hospitacji uwzględniać różne klasy, szkoły i przedmioty,
- terminów hospitacji nie podawać w ostatniej chwili,
- dołożyć usilnych starań do opracowania nowego /lepszego/ podręcznika z pedagogiki.

Wiele interesującego materiału dostarczyła analiza odpowiedzi na ostatnie pytanie ankiety: "Co uważasz za szczególnie korzystne w prowadzonych ćwiczeniach z pedagogiki?".

Na ogólną liczbę 267 badanych studentów - 17 osób /6,4%/ nie udzieliło odpowiedzi, a tylko 6 osób /2,2%/ uważa, że w prowadzonych ćwiczeniach z pedagogiki nie ma momentów korzystnych. Zdecydowana większość badanych /91,4%/ wymienia jedno lub kilka zjawisk za szczególnie korzystne i ważne w tego typu zajęciach. Najczęściej podkreślanym faktem sprzyjającym podnoszeniu efektywności studiów pedagogicznych są hospitacje lekcji. 34,5% ogółu studentów uważa, że poprzez umiejętne łączenie teorii z praktyką, ukazywanie pracy nauczycielskiej w konkretnej rzeczywistości oraz zwracanie uwagi na różnorodność hospitacji /różne placówki oświatowo-wychowawcze, szkoły, klasy, przedmioty/, rozwija się spostrzegawczość i umiejętności pedagogiczne, tak konieczne w pracy nauczycielskiej.

Świadczą o tym wypowiedzi studentów:

1. Za szczególnie korzystne uważam hospitacje w szkołach i instytucjach wychowawczych, dzięki którym praktycznie poznaje się niektóre problemy pedagogiczne. Są to najczęściej wzorowe placówki. Później w czasie pracy pedagogicznej, gdzieś w odległych miasteczkach nie będziemy mieli okazji zobaczenia takich instytucji /A-154-70/.
2. Cały semestr w większości chodziliśmy na zajęcia do szkół. Zajęcia były ciekawe, interesujące, dużo nauczyliśmy się. Widzieliśmy zalety lekcji; sposób prowadzenia, odnoszenie się do uczniów, lekcje wychowawcze, szkoły specjalne, zajęcia pozalekcyjne, domy kultury. Zobaczyliśmy w jaki sposób utrzymuje się ład i porządek w klasie oraz pracę z rodzicami. Zajęcia bardzo ciekawe i dobre. Popieram ten sposób prowadzenia ćwiczeń z pedagogiki /A-186-70/.

Innym bardzo korzystnym zjawiskiem, szczególnie mocno uwypuklonym przez studentów, jest właściwie przygotowana i przeprowadzona dyskusja na ćwiczeniach z pedagogiki. 77 studentów /28,8%/ podkreślając jej wielkie znaczenie kształcące i wychowawcze, wymienia dodatkowo szereg szczególnych cech, takich jak: uczy umiejętności wypowiedziania swoich myśli i tolerancji wobec poglądów odmiennych, wywołuje dużą aktywność studentów, pobudza całą grupę do pracy nad rozwiązywaniem problemów pedagogicznych, uczy wszechstronnie rozpatrywać poruszane zagadnienia i wprowadzać wnioski przez samych studentów.

Oto co na ten temat piszą sami zainteresowani:

1. Za najkorzystniejsze w prowadzonych ćwiczeniach uważam dyskusje. Swobodne wypowiadanie swoich myśli, spostrzeżeń i racji. Wspólna dyskusja na dany temat, wspólne wyciąganie wniosków, formułowanie określeń, definicji. Prowadzący ograniczał się do kierowania, czasem tłumaczenia najczęściej opartego na przykładach, dla lepszego zrozumienia /A-248-70/.
2. Bardzo podoba mi się sposób prowadzenia ćwiczeń w formie dyskusji. Nie ma tego schematycznego odpytywania /na styl szkolny/, jak to bywa na niektórych innych ćwiczeniach - i to bardzo często /A-232-70/.

Kolejnym, bardzo istotnym momentem, podkreślanym przez studentów jest sposób organizacji prowadzenia ćwiczeń z pedagogiki. Na każdym ćwiczeniu teoretycznym - piszą studenci - prowadzący podaje temat ćwiczeń następnym, dokładnie wypunktowane tezy, według których dyskusja będzie przebiegała oraz literaturę /podręczniki, lekturę, czasopisma pedagogiczne/ pedagogiczną związaną z tematem. Ćwiczenia rozpoczynają się od sprawdzenia obecności i podania informacji dotyczących kolejnych ćwiczeń. Następnie studenci analizują najważniejsze zagadnienia z ostatniego wykładu z pedagogiki, starając się przedyskutować problemy mniej zrozumiałe. Po nawiązaniu do poprzednich ćwiczeń, studenci przystępują do analizy zasadniczego tematu. Może to być dyskusja nad przeczytaną lekturą, wygłoszonym referatem lub hospitowaną lekcją. Na zakończenie ćwiczeń studenci lub osoba prowadząca dokonuje podsumowania zajęć.

Oto co piszą o tych sprawach uczestnicy ankiety:

1. Za szczególnie korzystne w prowadzonych ćwiczeniach uważam podanie oprócz tematu ćwiczeń, też, jakie obowiązują przy jego opracowaniu. Bardzo dobre jest też podanie więcej niż jednej lektury do opracowania danego tematu. Dobra jest forma prowadzenia ćwiczeń, tj. dyskusja bez oceniania odpowiedzi - to nie krępuje, a wyzwala aktywność studenta /A-231-70/.
2. Momenty szczególnie korzystne w ćwiczeniach z pedagogiki: dokładne wyjaśnienie tematu zadanego na następne ćwiczenia, przypomnienie wykładu /ostatniego/, przypomnienie ostatnich ćwiczeń, przygotowanie referatów i ich omawianie /A-89-70/.

Nie mniej ważne wydają się uwagi studentów dotyczące ćwiczeń z pedagogiki jako najważniejszej formy zajęć w uczelni pedagogicznej, przygotowującej przyszłych absolwentów do zawodu nauczycielskiego oraz ukazującej pracę nauczycieli. W toku tych ćwiczeń studenci zdobywają określony zasób wiadomości niezbędnych do wykonywania podstawowych czynności nauczycielskich. Dostrzegają jak trudna, pełna wyrzeczeń, a zarazem twórcza i wdzięczna jest praca nauczyciela.

1. Uważam - pisze studentka rusycystyki - że ćwiczenia z pedagogiki pomagają w przygotowaniu się do zawodu nauczycielskiego. Dają możliwość zetknięcia się z rzeczywistością np. odwiedzanie domów dziecka, szkół specjalnych i normalnych. Studenci zetkną się z trudnościami w czasie praktyk pedagogicznych, więc nie będą rozczarowani później w pracy. Sami studenci mogą zwalczać swoje wady, jeżeli takie występują u danej osoby. Pomagają w zrozumieniu wielu zagadnień z życia, o których nie mówi się na innych przedmiotach /A-68-70/.
2. Zapoznanie nas - przyszłych nauczycieli - z pedagogiką, sposobami nauczania i postępowania z dzieckiem, to szczególnie korzystne momenty w prowadzonych ćwiczeniach. Zaczynając studia w wyższej szkole pedagogicznej uważałam, że praca nauczyciela jest bardzo łatwa. Dopiero ćwiczenia z pedagogiki wyjaśniły mi, że to nie jest takie proste, że jest wiele spraw, o których nie miałam pojęcia, a które mają olbrzymi wpływ na pracę nauczyciela, na to, czy ta praca da dobre wyniki /A-51-70/.
3. Nauczyłam się miłości i szacunku dla przyszłych uczniów. Mam nadzieję, że rutyna nie zabije w nas tych uczuć. /A-104-70/.

Wielu studentów duże korzyści dostrzega w ciągłym i planowym zwracaniu ich uwagi na nowości pedagogiczne, a zwłaszcza na tematykę poruszaną w czasopismach pedagogicznych. Systematyczne poznawanie bogatej literatury pedagogicznej, wyrabianie umiejętności czytania treści pedagogicznych, sporządzania notatek, protokołów, pisania referatów, a nawet zmuszanie do zapoznawania się z artykułami zawartymi w różnych czasopismach, to tylko niektóre zalety ćwiczeń z pedagogiki.

1. W czasie tegorocznych ćwiczeń - pisze studentka matematyki - miałam możliwość zapoznać się z wieloma ważnymi pozycjami naukowymi i czasopismami. Nauczyłam się z nich korzystać - czytać /A-36-70/.
2. Szczególnie korzystny jest przegląd prasy pedagogicznej na bieżąco. /A-37-70/.
3. Ćwiczenia z pedagogiki przygotowują nas do samodzielnej pracy, do umiejętnego wykorzystywania książki w pracy pedagogicznej /A-21-70/.
4. Nauczono nas posługiwać się książką pedagogiczną, a nie podręcznikiem /A-5-70/.

W wypowiedziach studentów można znaleźć również wiele materiału charakteryzującego ćwiczenia ogólnie, bez podawania konkretnych faktów. Takie uwagi jak: ćwiczenia z pedagogiki są bardzo ciekawe, interesujące, urozmaicone, różnorodne, atrakcyjne, dają dużo korzyści, prowadzone w sposób przystępny, oparte na zasadzie "student musi zrozumieć opracowywany materiał", nie należą do rzadkości. Powyższe wypowiedzi dosyć często uzupełnione są zdaniami: ćwiczenia prowadzone są w spokojnej, przyjemnej atmosferze, sprężysto a bez pośpiechu, poruszane problemy naświetlają z różnych stron. Świadczą o tym wypowiedzi studentów:

1. Ćwiczenia z pedagogiki są bardzo urozmaicone, co uważam za duży plus, składają się z szeregu ciekawych elementów. Dają satysfakcję, wywołują duże zaangażowanie emocjonalne, wiążą nas z zawodem nauczycielskim /A-59-70/.

2. Ćwiczenia prowadzone są bardzo sprężysto i ciekawie. Dobór tematów interesujący. Stwarzają możliwości swobodnego wypowiedziania się /A-233-70/.
3. Ćwiczenia są bardzo ciekawe, urozmaicone, dużo podawanych przykładów z życia, nieraz można pośmiać się, co rozpręża /A-70-70/.

Niemalży udział w tworzeniu się atmosfery pracy, w wytworzeniu korzystnego klimatu do współuczestniczenia w procesie dydaktycznym, w wywoływaniu zaangażowania emocjonalnego studentów ich przyszłym zawodem ma więc osoba prowadząca ćwiczenia. Od jej wiadomości, umiejętności pedagogiczno-dydaktycznych, a zwłaszcza cech charakteru zależeć będzie w dużym stopniu efektywność kształcenia pedagogicznego. Zdają sobie z tego sprawę studenci, którzy uwypuklają korzystne momenty w ćwiczeniach z pedagogiki podkreślając, że jednym z warunków pomyślności ich pracy są ujawniające się dodatnie cechy charakteru osoby prowadzącej ćwiczenia. Najczęściej wymienianymi cechami wpływającymi na pozytywny stosunek studentów do samego przedmiotu i zainteresowanie się treściami pedagogicznymi jest olbrzymie zaangażowanie emocjonalne, umiejętność mobilizowania do nauki, zdolności sugestywnego oddziaływania, konsekwencja w stosowaniu wymagań, dokładność i staranność, jak również wdzięk osoby prowadzącej ćwiczenia.

Oto co piszą o tych sprawach uczestnicy ankiety:

1. Stwierdzam, że ćwiczenia z pedagogiki stoją na bardzo wysokim poziomie, co wypływa z samej osobowości prowadzącego zajęcia, który jest człowiekiem bardzo inteligentnym i trzeźwo, prawdziwie patrzącym na świat. Zapewne wiele z jego wypowiedzi utkwiło w naszych głowach, które dają wiele do myślenia /A-70-70/.
2. Podkreślić przede wszystkim muszę osobowość prowadzącego zajęcia. Dla mnie to niemalże ideał, nie tylko nauczyciela, ale przede wszystkim człowieka /A-95-70/.
3. Szczególnie podoba mi się stosunek prowadzącego ćwiczenia do studentów. Wpływa on na ich zainteresowanie się przedmiotem /pedagogika/, po prostu lubię ten przedmiot i chętnie zaglądam do pozycji z tej dziedziny /A-185-70/.
4. Postać prowadzącego, który wprowadza odpowiednią atmosferę na ćwiczeniach /A-257-70/.
5. Duże zdolności prowadzącego ćwiczenia z pedagogiki do kierowania myśleniem /A-229-70/.

Ukazane powyżej niektóre zalety ćwiczeń z pedagogiki i korzyści, jakie studenci z nich wynoszą, są najbardziej ważne i najczęściej wymieniane przez osoby badane. Zestawiając wyżej wymienione zalety z usterkami, jakie studenci dostrzegają w prowadzonych ćwiczeniach z pedagogiki wydaje się, że zachodzi wyraźne podobieństwo poruszonych zagadnień. W proponowanych zmianach na pierwszym miejscu stawiają zwiększenie ilości i różnorodności hospitacji w instytucjach oświatowo-wychowawczych oraz unowocześnienie podstawowej formy prowadzenia zajęć, jaką jest dyskusja. Równocześnie za najkorzystniejsze formy prowadzonych zajęć z pedagogiki uważają ćwiczenia poświęcone hospitacjom szkół i placówek oświatowo-wychowawczych oraz odpowiednio prowadzone dyskusje. Przedstawiona sprzeczność jest tylko pozorna. Wynika ona z dwóch źródeł. Po pierwsze, studenci widząc duże zalety tkwiące w hospitacji czy właściwie prowadzonej dyskusji dostrzegają równocześnie nie zawsze wystarczającą ich ilość i różnorodność /hospitacje/ oraz usterki w ich prowadzeniu /hospitacje i dyskusje/. Po drugie, z dokonanych podsumowań wynika, że nie na wszystkich kierunkach osoby prowadzące ćwiczenia przykładają jednakową wagę do tego typu zajęć. Na kierunku, gdzie ilość i różnorodność hospitacji jest wystarczająco duża, studenci dostrzegają bardzo dużo zalet, wskazując równo-

częście pewne zmiany, jakie należałoby wprowadzić np. zrezygnować ze sprawozdań pisemnych hospitowanych lekcji, a wprowadzić wyłącznie analizę ustną. Na kierunku, gdzie ilość hospitacji jest znikoma studenci dostrzegają więcej zalet tkwiących w innych sposobach czy momentach prowadzonych ćwiczeń, lub też proponują, aby w większym stopniu łączyć teorię z praktyką.

Podobnie przedstawia się sprawa z dyskusją i innymi zjawiskami, korzystnymi lub mniej korzystnymi, występującymi w ćwiczeniach z pedagogiki.

Uwagi końcowe

Badania dotyczące opinii studentów o ćwiczeniach z pedagogiki nie mogą być podstawą do wysuwania daleko idących uogólnień i wniosków.

Wydaje się jednak, że zebrany materiał daje obraz prawdziwy. Poruszone przez studentów zagadnienia mogą stanowić materiał do analizy i zmiany niektórych czynności dydaktyczno-wychowawczych czy organizacyjno-administracyjnych uczelni. Analiza zebranego materiału pozwala na poczynienie pewnych uwag i spostrzeżeń dotyczących badanego problemu, które w dużym stopniu mogą być także prawdziwe w odniesieniu do kierunków nie biorących udziału w badaniach, jak również wykorzystane przez pracowników prowadzących ćwiczenia z innych przedmiotów.

Przytoczone fakty potwierdzają, że obok wielu bardzo poważnych osiągnięć w kształceniu przyszłych nauczycieli jest także szereg usterek, które obniżają efektywność kształcenia pedagogicznego, a w konsekwencji mogą stać się powodem trudności w przyszłej pracy nauczycielskiej.

Sumując powyższe rozważania należy stwierdzić, że zdecydowana większość badanych studentów wykazuje pozytywny stosunek do poprzedniej pracy i częściej uważa /56,3%/, że jest to jedyny zawód, z którym od lat wiązała swoje zainteresowania, marzenia i perspektywy życiowe.

Niepokój wywołuje fakt, że pewna część studentów /28,1%/ i to głównie mieszkająca w domach akademickich ma niezadawalające warunki do studiowania. Należałoby stworzyć lepsze warunki do odpoczynku i nauki. 36,4% ogółu badanych studentów rozpoczyna zbyt późno pracę związaną z przygotowaniem się do zajęć i egzaminów, a 33,3% kończy ją w czasie przeznaczonym na sen /około godziny 24 i później/. Winę za ten stan studenci przypisują głównie zajęciom popołudniowym. Należałoby zorganizować w ten sposób obowiązkowe i nadobowiązkowe zajęcia, aby zostawić studentom dla ich pracy własnej przynajmniej cztery popołudnia.

Równocześnie zachodzi konieczność przedłużenia czasu otwarcia czytelni różnych bibliotek do godziny 21⁰⁰. W związku z niezadawalającymi warunkami istniejącymi w czytelni uczelnianej /WSP/ studenci częściej korzystają z innych czytelni /MBP, PBW, WDK, UJ/, które nie zawsze mają wystarczającą ilość książek i czasopism pedagogicznych oraz rozeznanie w zainteresowaniach i potrzebach studentów. Modernizację i unowocześnienie czytelni WSP winno się uważać za sprawę pierwszoplanową uczelni. Studenci liczą również na pomoc w tym zakresie ze strony Instytutu Nauk Pedagogicznych, który w większym stopniu powinien udostępnić osobom studiującym swoje księgozbiory.

Przechodząc do podsumowania zagadnień ściślej związanych z ćwiczeniami z pedagogiki należy uwypuklić następujące dane:

- 80,9% badanych studentów na przygotowanie 2-godzinnych ćwiczeń z pedagogiki poświęca od 0,5 - 3 godzin, w tym 62,6% ogółu od 1,5 - 3 godzin tygodniowo,
- dają się zauważyć dosyć duże różnice pod względem ilości czasu, jaki potrzebują studenci poszczególnych kierunków na przygotowanie się do ćwiczeń z pedagogiki,
- najwięcej badanych osób /36,9%/ do ćwiczeń z pedagogiki przygotowuje się indywidualnie; studenci ci nie doceniają walorów, jakie daje zorganizowanie się w małe zespoły,

- zdecydowana większość badanych studentów /79,1%/ prowadzi notatki dotyczące przeczytanych artykułów z czasopism pedagogicznych i widać wiele korzyści stąd płynących,
- jednym z czynników, który wywołuje trudności we właściwym przygotowaniu się studenta do ćwiczeń jest nieraz zbyt obszerny materiał zadany do opracowania w domu,
- chociaż wielu studentów /74,5%/ nie widzi potrzeby prowadzenia konsultacji z pedagogiki /ćwiczenia i literatura wystarczają/ należałoby zastanowić się nad wprowadzeniem tej formy pracy dydaktycznej,
- stwierdza się znaczne różnice w systematyczności przygotowywania się do ćwiczeń i w aktywności na ćwiczeniach studentów poszczególnych kierunków,
- takie cechy osobowości jak: umiejętność uczenia się treści pedagogicznych, pamięć i zdolności umysłowe mają badani studenci /według ich własnej opinii/ należycie rozwinięte i ukształtowane; cechy te mogą stanowić podstawę osiągnięcia bardzo dobrych wyników w nauce.

Wyniki przeprowadzonych badań dowodzą konieczności większego uprządkowania zagadnień opracowywanych na ćwiczeniach z pedagogiki. Nie może to stać się jednak kosztem przygotowania teoretycznego studentów. Dyskusja, jako podstawowa forma ćwiczeń, nie może przeradzać się w kontrolę wiadomości. Musi uaktywniać całą grupę, a nie tylko pojedynczych jej członków. Zachodzi konieczność unowocześnienia form prowadzenia ćwiczeń, głównie przez wykorzystanie w większym stopniu środków audiowizualnych. Z powodu dużych trudności w zdobyciu potrzebnych książek i czasopism pedagogicznych oraz różnorodności treści pedagogicznych należałoby opracować materiały pomocnicze do ćwiczeń z pedagogiki.

Najważniejsze czynniki, które - zdaniem studentów - są szczególnie korzystne w prowadzonych ćwiczeniach z pedagogiki można sprowadzić do następujących:

- znaczna ilość i różnorodność hospitacji w szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych oraz ich analiza /omówienie/ /34,5%/ ogółu studentów/,
- właściwie przygotowana i przeprowadzona dyskusja /28,8% ogółu studentów/,
- dobra organizacja ćwiczeń /15,4%/,
- ukazywanie najnowszych osiągnięć pedagogicznych w kraju i za granicą,
- zwracanie uwagi na nowości pedagogiczne, a zwłaszcza na tematykę poruszaną w czasopismach pedagogicznych.

Studenci uwypuklają również cały szereg cech osobowości osób prowadzących ćwiczenia z pedagogiki, które - ich zdaniem - szczególnie korzystnie wpływają na efektywność studiów. Zaliczyć do nich należy:

- głęboką wiedzę ogólną i pedagogiczną,
- umiejętność mobilizowania do nauki,
- duże zaangażowanie emocjonalne,
- konsekwencję w postępowaniu ze studentami,
- dokładność i staranność,
- zdolność sugestywnego oddziaływania,
- wdzięk osoby prowadzącej ćwiczenia.

Dla pogłębienia problematyki podjętej w niniejszej pracy nieodzowne byłyby badania testowe, szersze obserwacje i zwielokrotnione wywiady. Dane te stanowiłyby materiał porównawczy, pozwalający dokładniej naświetlić i ocenić problem poruszony w niniejszym artykule.

Wydaje się jednak, że wypływające z analizy zebranego materiału uogólnienia i wnioski są słuszne i odzwierciedlają poglądy studentów na przedstawione we wstępie zagadnienia. Skierowane pod adresem ćwiczeń z pedagogiki postulaty studentów są na ogół w pełni uzasadnione, nie zawsze jednak z przyczyn obiektywnych możliwe do realizacji.

BIBLIOGRAFIA

- B a n d u r a L., Model nauczyciela w społeczeństwie budującym socjalizm, "Nowa Szkoła" 1957 nr 3.
- C z a r n o w s k i K., Jak czytać czasopisma pedagogiczne. "Życie Szkoły" 1946 nr 7.
- G e r s t m a n n S., Wprowadzenie do psychologii osobowości, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968, Ossolineum.
- K o z a k i e w i c z K., Problemy kształcenia a kadry nauczycielskiej, "Kwartalnik Pedagogiczny", 1961 nr 2.
- K o z ł o w s k i J., Praktyka uczniów liceum pedagogicznego, Warszawa 1956, PZWS.
- M a c i a s z e k M., Trudności dydaktyczne kandydatów do zawodu nauczycielskiego, "Ruch Pedagogiczny" 1959 nr 3.
- K l e m e n s i e w i c z Z., O zawodowo-nauczycielski charakter WSP, "Głos Nauczycielski" 1963 nr 7.
- Kształcenie nauczycieli w wyższej szkole pedagogicznej. Praca zbiorowa pod red. Wł. Gałęckiego, Kraków 1962, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Krakowie.
- K u c z n i k A., Układy ćwiczeń z pedagogiki i psychologii oraz metody ich prowadzenia. Zeszyty naukowo-dydaktyczne WSP w Opolu, 1956 Pedagogika.
- P i e t e r J., Ogólna metodologia pracy naukowej, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, Ossolineum.
- P i e t e r J., Rola przedmiotów pedagogicznych w szkołach kształcenia nauczycieli, "Chowanna" 1957 nr 1/2.
- P o p i o ł e k M., W a l c z y n a J., Materiały do ćwiczeń z przedmiotów pedagogicznych, Warszawa 1966, PZWS.
- R e y k o w s k i J., Co to jest motywacja? "Nowa Szkoła" 1969 nr 5.
- S i e m i e Ń s k i M., Rola samodzielnej pracy studenta w szkole wyższej, "Życie Szkoły Wyższej" 1953 nr 6.
- S m a r z y Ń s k i H., Potrzeba kształcenia nauczycieli na poziomie pólakademickim i wyższym w Polsce Ludowej, "Ruch Pedagogiczny" 1965 nr 3.
- S t a r o ś c i a k J., Problemy dydaktyczne studiów zaocznych /Na przykładzie wybranych kierunków nauczycielskich/, Warszawa 1963, PZWS.
- S z a c i Ń s k i M., Z dotychczasowych doświadczeń szkół wyższych w zakresie prowadzenia konsultacji i repetytoriów, "Życie Szkoły Wyższej" 1953 nr 5.
- W i t w i c k i W., Co to jest dyskusja i jak ją trzeba prowadzić, Warszawa 1949, Czytelnik.
- Z a c z y Ń s k i W., Praca badawcza nauczyciela, Warszawa 1968. PZWS.

- Zaczeniuk - Jundziłł J., Rola przedmiotów pedagogicznych w kształceniu nauczycieli, Warszawa 1963, PZWS.
- Zagadnienia dydaktyki szkół wyższych. Praca zbiorowa pod red. H. Smarzyńskiego, Warszawa 1968, PWN.
- Zborowski J., Unowocześnienie metod nauczania, Warszawa 1966, PZWS.
- Żytomińska M., Radwan Z., Praca dydaktyczna w studium nauczycielskim, Warszawa 1965, PZWS.

A N K I E T A

Temat: "Ćwiczenia z pedagogiki w opinii studentów".

1. Miejsce zamieszkania w r. akad. 1969/70: a/ akademik - ilość osób w pokoju... b/ stancja, c/ krewni, d/ rodzice /podkreślić właściwą odpowiedź/.
2. Warunki do nauki: a/ dobre, b/ przeciętne, c/ złe /podkreślić/.
3. W jakich godzinach najczęściej uczę się: od ... do ...
4. Co skłoniło mnie do podjęcia studiów w WSP? /podać motyw/.
5. Czy do ćwiczeń z pedagogiki przygotowuję się indywidualnie czy grupowo, ilość osób /podkreślić i wpisać odpowiednią ilość/.
6. Czy do ćwiczeń z pedagogiki udaje się zdobyć niezbędne materiały /lektura, czasopisma itp./.
a/ wszystkie, b/ prawie wszystkie, c/ mało, d/ bardzo mało /podkreślić/.
- a/ zawsze, b/ często, c/ co drugie ćwiczenia, d/ rzadko, e/ nigdy.
7. Jak zaopatruję się w materiały potrzebne do ćwiczeń z pedagogiki: źródła i ewentualne trudności w ich zdobywaniu.
8. Z jakich czytelników najczęściej korzystam w celu przygotowania się do ćwiczeń z pedagogiki: a/ żadnych, b/ z następujących:
ile razy w tygodniu ... lub w miesiącu ... /wymienić/
ile godzin w tygodniu... lub w miesiącu ... /wymienić/
9. Ile czasu w przybliżeniu poświęcam na przygotowanie się do 2-godzinnych ćwiczeń z pedagogiki.
10. Jakie mam szczególne trudności w przygotowaniu się do ćwiczeń z pedagogiki.
11. Czy prowadzę zeszyt z notatkami dotyczącymi przeczytanych artykułów z czasopism pedagogicznych: tak - nie /podkreślić/:
a/ czy są to: wymagania prowadzącego ćwiczenia, moja własna inwencja /podkreślić/
b/ czy uważasz to za słuszne /tak - nie/ - dlaczego?
12. Czy występuje potrzeba prowadzenia konsultacji indywidualnych z pedagogiki: tak - nie /podkreślić/ - dlaczego?
13. Jak oceniam własną:
a/ systematyczność w przygotowaniu się do ćwiczeń z pedagogiki: 1/ duża, 2/ średnia, 3/ mała, 4/ bardzo mała /podkreślić/

- b/ aktywność na ćwiczeniach z pedagogiki: 1/ duża, 2/ średnia, 3/ mała, 4/ bardzo mała
- c/ umiejętność uczenia się treści pedagogiki: 1/ duża, 2/ średnia 3/ mała, 4/ bardzo mała /podkreślić/
- d/ pamięć: 1/ duża, 2/ średnia, 3/ mała, 4/ bardzo mała /podkreślić/
- e/ zdolności umysłowe: 1/ duże, 2/ średnie, 3/ małe, 4/ bardzo małe, /podkreślić/.
14. Jakie formy prowadzenia ćwiczeń z pedagogiki uważam za najlepsze w przygotowaniu do zawodu nauczycielskiego /wymienić w kolejności według ważności/, dlaczego?
15. Jakie ulepszenia i zmiany należałoby wprowadzić do ćwiczeń z pedagogiki?
16. Co uważam za szczególnie korzystne w prowadzonych ćwiczeniach z pedagogiki?